

ВІДГУК

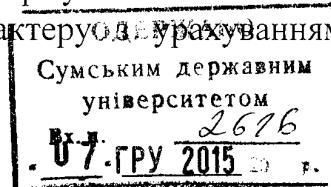
офіційного опонента економічних наук, старшого наукового співробітника ЖАРОВОЇ ЛЮБОВІ ВАЛЕРІЇВНИ на кандидатську дисертацію Опанасюк Юлії Анатоліївни «Еколого-економічна оцінка техногенних катастроф», яка представлена на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасного світу невід’ємно пов’язаний із гарантуванням безпеки всім членам суспільства, у тому числі екологічної. Однією з ідеологій, що намагаються розв’язати це питання – є сталий розвиток, як гармонізація соціальної, екологічної та економічної складових розвитку суспільства для забезпечення потреб нинішнього покоління та збереження такої можливості для майбутніх. Більшість економічних досліджень сьогодення відбувається в рамках саме цієї ідеології та сучасних її інтерпретаціях – зеленої економіки, блакитної економіки, збалансованості тощо.

Водночас технічний та технологічний поступ із техногенними та екологічними катастрофами, що спонукає постійний розвиток досліджень з оцінки наслідків та розмірів відшкодування збитків, підвищення ефективності систем запобігання та реагування тощо. Окремим напрямом досліджень є оцінка вразливості соціально-економічної та екологічної систем до вірогідності та наслідків можливих надзвичайних ситуацій. Зниження ризиків техногенних аварій і катастроф в Україні потребують вдосконалення і приведення у відповідність до сучасної регіональної та державної політик. Наразі сформовано широкий спектр підходів до методів оцінки техногенних катастроф, який потребує переосмислення, узагальнення та уніфікації. Основою більшості чинних методик з оцінки техногенних катастроф є статистична інформація про кількість катастроф за видами, часу, території виникнення тощо. На сучасному етапі розвитку економіки виникає потреба швидкої оцінки еколого-економічного збитку при мінімальному обсязі інформації і фінансових ресурсів та розробки науково-методичних підходів мінімізації індивідуальних сукупних витрат еколого небезпечних суб’єктів господарювання щодо запобігання та ліквідації техногенних катастроф, що зумовлює актуальність постановки даної проблеми.

Вищезазначене підтверджує актуальність та значимість питань, що розглянуті у пропонованому дисертаційному дослідженні Опанасюк Юлії Анатоліївни.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційна робота Опанасюк Ю.А. являє собою завершений науковий результат розробки теоретичних та методичних підходів до оцінки техногенних катастроф та формування механізму компенсації наслідків катастроф техногенного характеру. ~~Враховуючи~~ ~~урахуванням~~ оцінки еколого-економічного збитку.



Основні наукові положення, результати та висновки, що містяться в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості. Для вирішення поставлених у дисертації мети та завдань здобувачкою широко застосовуються загальнонаукові методи та прийоми аналізу. Зокрема, теоретико-методичну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні положення загальної економічної теорії, економіки природокористування й охорони навколишнього середовища, праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економіки природокористування.

У дисертації було використано широкий спектр методів наукового дослідження, у тому числі: порівняння та групування – при класифікації еколого-економічних збитків від катастроф техногенного характеру; економіко-статистичні методи – при оцінюванні збитків від катастроф техногенного характеру; методи моделювання – при прогнозуванні наслідків ймовірних катастроф на небезпечних виробничих об'єктах України; методи детермінованого факторного аналізу – при виявленні залежності між розміром компенсаційного фонду, наслідками катастроф та їх погашенням.

Інформаційну базу дисертаційної роботи склали: офіційні дані Державного комітету статистики України та Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних та закордонних авторів, а також вихідні дані, зібрані і опрацьовані особисто авторкою.

Наукова обґрунтованість і достовірність результатів роботи також підтверджується публікаціями основних результатів дослідження у фахових і навчальних виданнях та оприлюднення їх на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Основні положення, їх застосування та висновки дисертаційної роботи опубліковано у 21 науковій праці, загальним обсягом 5,53 друк. арк. (з них особисто автору належить 5,33 д.а), у тому числі: 8 статей у наукових фахових виданнях (з них 1 – входить до міжнародних науково-метричних баз), 1 стаття – у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 12 публікацій у матеріалах конференцій (з них – 1 у співавторстві).

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам ВАК України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. До найбільш суттєвих результатів дисертаційної роботи Опанасюк Ю.А., які в сукупності розв'язують важливу наукову проблему розробки теоретичних та науково-методичних підходів до оцінки техногенних катастроф, слід, на наш погляд, віднести такі:

- обґрунтовано науково-методичний підхід до формування галузевих фондів попередження катастроф техногенного характеру та компенсації їх

еколого-економічних та соціальних наслідків, який враховує величину заподіяних та еколого-економічних збитків третім особам та передбачає визначення мінімально допустимих їх розмірів та ставок індивідуальних внесків і базується на принципах солідарної відповідальності (стор. 160-170 дисертації, стор.13 автореферату);

- удосконалений науково-методичний підхід до оцінювання еколого-економічного збитку від катастроф техногенного характеру, який, на відміну від існуючих, враховує типи реципієнтів, ймовірнісний характер катастроф, короткотривалість техногенного впливу, руйнівний характер пошкоджень та дозволяє сформувати матрицю питомих галузевих еколого-економічних збитків за окремими економічними районами України (стор.87-113 дисертації, стор. 7-8 автореферату);

- удосконалено експрес-метод, який на відміну від інших методів передбачає врахування галузевих і регіональних відмінностей, шляхом оцінювання відхилень галузевих пореципієнтних еколого-економічних збитків від їх середніх значень, визначених за економічними районами та видами реципієнтів (стор.113-128 дисертації, стор.9 автореферату);

- розвиток теоретико-методичних положень щодо відшкодування еколого-економічних збитків від катастроф техногенного характеру шляхом формування комплексного механізму, який базується на створенні компенсаційних фондів на рівні галузі, регіону, підприємства (стор. 57-84 дисертації, стор. 5-6 автореферату).

В роботі здійснено дослідження категорійно-понятійного апарату у сфері економіки катастроф, авторка детально розглянула різні підходи до визначення поняття «катастрофа», «збиток» та обґрунтувала доцільність використання в дослідженні використовувати поняття катастрофи як події антропогенного походження, наслідки якої вийшли за межі території потенційно небезпечного об'єкта і яка загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам та третім особам (стор. 27-45).

У роботі вирішено коло взаємопов'язаних завдань, з огляду на які можна стверджувати про досягнення поставленої мети дослідження. Узгодження об'єкту з предметом дослідження, коректне використання автором методів пізнання стало підґрунтям отримання результатів, які містять наукову новизну та мають практичну цінність. Авторкою проаналізовано, узагальнено та систематизовано відомі теоретико-методологічні підходи до оцінювання еколого-економічних збитків (с. 50-57) та визначено підхід, який став базовим при подальших дослідженнях.

Заслуговую на увагу детальний аналіз науково-методичних підходів до визначення ймовірності настання техногенної катастрофи (с. 46-49) в рамках якого особисто авторкою обґрунтовано використання пореципієнтного методу визначення еколого-економічного збитку від надзвичайної ситуації та доведено, що даний метод можна використовувати для формування статистичної бази пореципієнтних питомих збитків від катастроф для різних економічних районів країни (с. 87-113). З метою апробації запропонованої моделі та для підтвердження теоретичних положень проведено розрахунки з

використанням реальної інформації для підприємств промисловості Сумської області (с.142-151).

На особливу увагу заслуговує запропонований авторкою та верифікований експрес-метод оцінки катастроф техногенного характеру, який базується на оцінюванні відхилень галузевих еколого-економічних збитків від їх середніх величин, визначених за економічними районами та видами реципієнтів.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. За своєю структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, що встановлені ВАК України до кандидатських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи 243 сторінки. Дисертація містить 25 рисунків на 14 сторінках, 31 таблицю на 17 сторінках, 9 додатків на 37 сторінках та список використаних джерел із 196 найменувань.

Особистий внесок здобувача полягає у обґрунтування доцільності створення галузевих фондів попередження катастроф техногенного характеру та певну формалізацію механізму їх формування та компенсаційних виплат, який враховує величину заподіяних еколого-економічних збитків третім особам, передбачає визначення ставок індивідуальних внесків і базується на принципах солідарної відповідальності. Одержані наукові положення, висновки і пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором дисертаційної роботи самостійно.

Значення результатів дослідження для науки і практики, можливі шляхи їх використання

Наукове та практичне значення результатів дослідження Опанасюк Юлії Анатоліївни полягає в тому, що запропонований підхід до формування галузевих фондів попередження катастроф техногенного характеру та компенсації їх еколого-економічних та соціальних наслідків дозволить вдосконалити механізм управління та оцінки наслідків катастроф техногенного характеру у системі держава-регіон-суб'єкт господарювання та надасть аналітикам державного сектору інструментарій для ефективного управління наслідками катастроф техногенного характеру.

Запропонований експрес-метод оцінювання еколого-економічного збитку від катастроф техногенного характеру, який базується на оцінюванні відхилень галузевих еколого-економічних збитків від їх середніх величин, визначених за економічними районами та видами реципієнтів є значним внеском у розвиток теорії оцінки катастроф техногенного характеру.

Варто відмітити, що авторка достатньо добре володіє предметом дослідження. Вона глибоко проаналізувала економічну сутність та історичну еволюцію поняття «катастрофа», обґрунтувала необхідність оцінювання наслідків катастроф техногенного характеру експрес-методом. Проведений аналіз теоретичних основ оцінювання еколого-економічних збитків від

катастроф техногенного характеру в частині виявлення залежності зміни величини негативних наслідків цих катастроф у часі, які запропоновано описувати несиметричними спадаючими функціями (с.132-135) дає можливість обґрунтувати науково-методичний підхід до оцінки ймовірності настання катастрофи.

Теоретичні, науково-методичні та практичні результати дисертаційного дослідження були використані при розробці «Регіональної цільової програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру та природного характеру на 2014-2018 роки» (довідка навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Сумської області № 02/359 від 20.05.2015), Сумською міською радою при розробці «Міської цільової Програми захисту населення і території м. Суми від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2014-2018 роки» (довідка відділу з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення № 152 від 04.06.2015), казенним підприємством Шосткінський казенний завод «Зірка» як складова розділів «Охорони навколишнього середовища» (довідка № 848-ЩІТ від 04.06.2015).

Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Управління соціальною та екологічною безпекою» та «Соціальна та екологічна безпека діяльності», що підтверджено відповідним актом від 12 травня 2015 року.

Науково-методичні та практичні результати дисертаційного дослідження Опанасюк Юлії Анатоліївни можуть бути використані на рівні:

1. Державної служби України з надзвичайних ситуацій в частині оцінювання еколого-економічних збитків від катастроф техногенного характеру;
2. Міністерства екології та природних ресурсів України в частині визначення розміру шкоди, заподіяної суб'єктам господарювання і населенню внаслідок виникнення катастрофи техногенного характеру, а також джерел і порядку фінансування заходів реагування на надзвичайну ситуацію;
3. Міністерства промислової політики України при обґрунтування обсягів резервних фондів промислових об'єктів;
4. Міністерства освіти і науки України при розробці типових навчальних програм курсів «Управління соціальною і екологічною безпекою», «Соціальна та екологічна безпека діяльності», «Економіка природокористування», «Безпека життєдіяльності».
5. Регіональними органами управління при обґрунтуванні створення і використання необхідного матеріального резерву для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
6. Окремих суб'єктів господарювання, підприємств, страхових компаній при визначенні збитків третіх осіб від катастроф техногенного характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає основним науковим напрямкам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014 - 2018 рр., затвердженим постановою Президії НАН України від 20.12.2013 р. № 179, зокрема: п. 3.1.16 «Економіка природокористування й охорони навколишнього середовища». Дисертація виконана відповідно напряму наукових досліджень Сумського державного університету, а також державним, галузевим та регіональним науковим програмам і темам. Наукові результати, висновки та рекомендації дисертації були використані під час виконання науково-дослідної теми «Розробка теорії інтегральної оцінки пореципієнтних питомих показників еколого-економічного збитку від забруднення атмосферного повітря» (№ держ. реєстр. 0108U000671), де автором удосконалено теоретичні підходи до визначення сутності та економічного змісту поняття "еколого-економічний ризик" та «еколого-економічний збиток», розроблені методичні підходи до розрахунку питомих еколого-економічних збитків від катастроф на хімічних виробництвах; «Еколого-орієнтовані стратегії управління соціально-економічним розвитком території» (№ держ. реєстр. 0112U001300), де автором обґрунтовані методичні положення щодо врахування еколого-економічних ризиків на регіональному рівні та визначення питомих еколого-економічних збитків від катастроф техногенного характеру.

Разом з тим дисертаційна робота не позбавлена певних недоліків, містить ряд дискусійних положень.

Детальне вивчення дисертаційної роботи Опанасюк Ю.А. дозволило сформулювати низку зауважень та дискусійних положень.

1. Вважаємо, що підрозділ 1.3. «Аналіз науково-методичних підходів до оцінки еколого-економічних збитків від катастроф техногенного характеру» переобтяжений переліком формул (стор. 61-84), що майже не супроводжується авторськими коментарями. Вважаємо, що було б доцільно методика обрахунку винести у додатки, а в основній частині залишити огляд методик чи їх елементів, узагальнене порівняння та авторські висновки щодо доцільності їх використання, удосконалення, зміни тощо.

2. На наш погляд авторка дещо недбало використовує термінологічний апарат, так у теоретичній частині роботи згадується термін «митігація»/«мітігація» у різному правописі (стор. 53-57), що є прямою транслітерацією англійського терміну «mitigation», але у подальшому дослідженні він не застосовується, а також не проводиться співставлення цього терміну із використовуваними в українській практиці «запобіганням» та «попередженням».

3. Здобувачка приділяє багато уваги розгляду типів і видів хімічних речовин, як основи для подальшого теоретико-методичного аналізу (с. 10-14). Дану характеристику, на нашу думку, можна було б скоротити без втрати цілісності та змістовності дослідження.

Позитивною рисою дослідження є те, що теоретичне положення і висновки втілені у конкретні рекомендації, впровадження яких дозволяє вдосконалити механізм оцінки та управління наслідками катастроф техногенного характеру у системі держава-регіон-суб'єкт господарювання та надасть аналітикам інструментарій для ефективного управління наслідками катастроф.

Детальне вивчення дисертації дозволяє дійти висновку, що результати дослідження всебічно обґрунтовані, є достовірними, мають наукову новизну і практичну значущість, апробовані та мають довідки про впровадження, а також використовуються в навчальному процесі у ВНЗ.

Дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №423 від 07 березня 2007р. та паспорту спеціальності 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. Авторка роботи, Опанасюк Юлія Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Офіційний опонент:

Провідний науковий співробітник
відділу економічних проблем
екологічної політики та сталого
розвитку ДУ «Інститут економіки
природокористування та сталого
розвитку Національної академії
наук України», доктор економічних наук,
старший науковий співробітник

Л.В. Жарова

